

Felsefi Terminolojinin Arapça Tercümesinde Çerçeve Semantiği*

Bahaa-eddin A. HASSAN**

Çevirmen: Abdulsamet ŞENTÜRK*** Osman Nuri DUMAN****

Atıf/Cite as: Hassan, Bahaa-eddin A. "Felsefi Terminolojinin Arapça Tercümesinde Çerçeve Semantiği". çev. Şentürk, Abdulsamet- Duman, Osman Nuri. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2022), 425-447.

Öz: Bu çalışmanın amacı felsefi kavramların Arapçaya nasıl çevrildiğini tetkik etmektir. Bu inceleme, Batı menşeli felsefi terimler ile Arapça karşılıkları arasındaki epistemik farklılıktan kaynaklanan sorunları, bilişsel çerçevelere (cognitive frame) dayanan bir düzlemde ele almayı amaçlamakla birlikte gizli semantik ilişkiler ağına sahip olan terminolojik bilgi yapısının temellerine odaklanır. Çalışmadaki örnekler Abdurrahman Bedevî'nin felsefe alanına tahsis edilmiş ansiklopedisinden alınmıştır. Bu makale, ansiklopedideki felsefi terimlerin tercümelerini analiz etmek için Çerçeve Tabanlı Terminoloji Kuramı'na başvurmaktadır. Ayrıca, felsefi terimleri tercüme ederken karşılaşılan zorlukların epistemik engelleri temsil ettiğini iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dilbilim, Terminoloji, Tercüme, Arapça, Çerçeve Semantiği

* Makalenin aslı; Bahaa-eddin A. Hassan, Frame Semantics in the Arabic Translation of Philosophical Terminology, Mediterranean Journal of Social Sciences MCSER Publishing, Vol: 8 No: 1 January 2017 Rome-Italy.

** Prof. Sohag Üniversitesi, Şeriat Fakültesi, Arap Dil Bilim, Mısır, art.sohag.edu.eg ve bahaaeldin_ali@art.sohag.edu.eg, ORCID: www.orcid.org/0000-0003-3083-413X

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi, İstanbul, Türkiye, abdulesamet_senturk16@erdogan.edu.tr, ORCID: www.orcid.org/0000-0001-8183-8099

**** İbn Haldun Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye, osman.duman@ibnhaldun.edu.tr , ORCID: www.orcid.org/0000-0002-5664-6797

Frame Semantics in the Arabic Translation of Philosophical Terminology

Abstract: The purpose of this study is to examine how philosophical terms are translated into Arabic. It aims at discussing the problems arising from the epistemological difference between Western philosophical terms and their counterparts in Arabic in the degree of reliance on cognitive frames. It focuses on the structure of terminological knowledge bases, which have a hidden network of semantic relations. Examples of the study are taken from the specialized encyclopedia of Abdel Rahman Badawi (1996). The study utilizes Frame-Based Terminology Theory to analyze the translation of the philosophical terms in the encyclopedia. The study argues that difficulties in translating philosophical terms represent epistemological barriers.

Keywords: Terminology, Translation, Arabic, Frame Semantics.

الإطار الدلالي في الترجمة العربية للمصطلحات الفلسفية

المخلص: ان الغرض من هذه الدراسة هو فحص كيفية ترجمة المصطلحات الفلسفية إلى اللغة العربية. ويهدف إلى مناقشة المشكلات الناشئة عن الاختلاف المعرفي بين المصطلحات الفلسفية الغربية ونظيراتها في اللغة العربية في درجة الاعتماد على الأطر المعرفية. إنه يركز على هيكل قواعد المعرفة الاصطلاحية، التي لديها شبكة مخفية من العلاقات الدلالية. إن الأمثلة في هذه الدراسة مأخوذة من الموسوعة المتخصصة لعبد الرحمن بدوي. وتعتمد الدراسة على نظرية المصطلحات القائمة على الإطار لتحليل ترجمة المصطلحات الفلسفية الموسوعة. وتوصلت الدراسة إلى أن الصعوبات في ترجمة المصطلحات الفلسفية تمثل حواجز معرفية **الكلمات المفتاحية:** المصطلحات، الترجمة، اللغة العربية، الإطار الدلالي

GİRİŞ

Felsefi terimlerin çevrilemezlik sorunu, Amerikalı Filozof Willard Van Quine tarafından şu şekilde ifade edilir: “Prensip olarak, böyle görkemli felsefi tezlerin değerini takdir edebilmek için yeterince titiz çeviri yapamıyoruz”.¹ Felsefi terimlerin tercümeleri, teknik metinlerin çevirilerinden son derece farklı olabilir. Nitekim filozoflar sıklıkla kendi terimlerini icat ederler. Parks, Aristoteles’in ifadelerini orijinal anlamlarından daha fazla uzaklaştırmamak için şerh ya da ilave anlamlar yüklemeksizin onun tercüme edilemezmiş gibi görünen eserlerinden örnekler verir.² Bu bağlamda “*happiness*” (mutluluk) şeklinde tercüme edilen “*eudaimonia*” kelimesini örnek verir. O, “Alternatif olanın Yunanca terimin İngilizce karşılığını kullanmak ve böylece okurun yabancı bir kavramın mukabili olan yeni, aşına olmadığı bir kelime öğrenmesini istemek” olduğunu belirtiyor.³

¹ Roger Hart, *Problem of Translation in Global Circulations*, ed. Lydia H. Liu (Durham: Duke University Press, ts.).

² G. Parks, “The Translation of Philosophical Texts”, *Rivista Internazionale di Tecnica Della traduzione* 8 (2004), 1-10.

³ Parks, “The Translation of Philosophical Texts”.

Bu çalışma, belirli bir alana-özel dille,⁴ yani felsefi metinlerle ilgilenmektedir. Bu tür terminolojik çeviriler dil becerisi ve uzmanı olacak kadar alan bilgisini zorunlu kılar. Çünkü terminolojik birimler hem sözdizimsel (syntagmatic) hem de paradigmatik yapıya sahiptir. Binaenaleyh bu makale, dizgesel yapıya, yani bir kavram alanında yer aldığı varsayılan kavramlar arasındaki ilişkilere odaklanmıştır.

Terminolojik çeviri için dil bilmek yeterli değildir. Çünkü bir çevirmen terimlerin gönderimde bulunduğu kavramsal entiteleri dikkate almak zorundadır. Ayrıca Faber, "Anlam aktarım sürecinin, terimlerin doğasının anlaşılmasında en az onların tanımladıkları kavramlar kadar önemli olduğunun" altını çizmektedir.⁵ Belirli bir alanda kökleşmiş terminolojinin analizi sözcük-merkezli (lexically-centered) ve kavram temelli yaklaşıma dayanmalıdır. Burada dil bilgisinin bilişsel ve işlevsel perspektifine doğru bir kayma söz konusu olur.⁶ Bu çalışma, Faber'in, terimlerin altında "Metin bilgisinin temelindeki örtük bilgiyi temsil eden kavramsal alan" ağlarının uzandığı iddiasıyla uyumlu olarak ilerler.⁷

Bu tür terminolojik dile sahip metinleri çevirebilmek için çevirmenler, tekil lafız düzeyinde tercümelerin ötesine geçmeli ve her türden bilgi yapısına farklı dillerden gönderimler yapabilmelidir. Ancak o zaman hedef dilde eş değer metinler elde edebilmek için gerekli anlama düzeyine çıkabilirler.⁸

Bu nedenle terminoloji, esasen dilbilimsel ve bilişsel perspektiften ele alınmalıdır.

Anlam, kavramlardan oluşur ve terim şeklinde iletilir. Başka bir deyişle; kavramlar, aslında terimler olan sembolleri kullanır. Kimi felsefi önermeler bir kültürde doğrulanırken bir diğerinde yanlışlanır. Felsefi terimlerin birbirleriyle mukayese edilebileceği bir temel bulmanın oldukça meşakkatli olması sebebiyle felsefi terim için hangi çevirinin yerinde olduğunu saptamak bir hayli güçtür. Bu sebeptendir ki; bazı araştırmacılar felsefi terimleri "çevrilemez" kabul etmektedir.

⁴ Makalenin farklı yerlerinde, genel olarak terminolojik anlam, bilgi, çeviri, dil ve içeriğe gönderme yapacak şekilde "specialized" deyişini kullanılmıştır. Bu ifadeden kabaca terminolojik dil kastedilmiştir. Terim bilim olarak da bilinen terminoloji dili, biyoloji, fizik, kelam, astronomi, tefsir gibi temel disiplin alanlarında, o disiplinde özel kullanıma ve manaya sahip olan kavramların toplamına verilen isimdir. Bundan dolayı metinde kullanılan "spealized" kelimesinin tercümesinde bağlamına uygun olarak "özelleştirilmiş, ...alanına tahsis edilmiş, terminolojik dil, belirli bir alanda yetkinleşilmiş/özelleştirilmiş dil, spesifikleştirilmiş dil, bir alana mahsus" gibi ifadeler tercih edilmiştir. (Ç.n)

⁵ P. Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*. (MonTI, 2009).

⁶ L. Manerko, "Cognitive Aspect of Terminology Description as a Means to Understanding Specialised Discourse", *The XVIIth European Symposium on Language for Special Purposes (LSP) "Specialised Language in Global Communication": Book of Abstracts* (Hamburg, 2007), 118-119.

⁷ Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

⁸ Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

Araştırmanın Kapsamı ve Önemi

Çalışma, felsefi terimlerin Arapçaya tercümesi tartışmasına katkı sağlama girişimidir. Pek çok tercüme çalışması, “Ülkesinin ilk ve en önde gelen varoluşçu filozofu”⁹ sayılan Mısırlı filozof ve akademisyen Abdurrahman Bedevî'nin, Batı menşeli felsefi terimleri Arapçaya çevirme problemini göz ardı ettiği için bu mesele kayda değerdir. Buradan yola çıkarak çalışmamız, Abdurrahman Bedevî'nin Batı menşeli felsefi kavramları Arapçaya çevirmek için bilişsel çerçeveleri nasıl kullandığını gösterir. Dolayısıyla çalışma, sadece ansiklopedide yer alan Batı felsefi terimlerine odaklanmaktadır.¹⁰ Keza ansiklopedi Arapça bir metin olmasına rağmen çok dilli terminolojiye sahip olmasının yanı sıra Batılı felsefi terimlerin Arapçaya nasıl tercüme edildiğini gösterir. Daha önce birçok felsefe kitabını Arapçaya tercüme eden Bedevî, felsefi terimlerin tümünü 1666 sayfalık bir ansiklopedide derlemiştir. Bu makale ise ilgili alanda karşılaşılan bazı tipik sorunları betimlemeye çalışmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Batı felsefi terimleriyle Arapçada bulduğu karşılıklar arasındaki benzerlik ve farklılıklara dair bir açıklık getirmek, bu çalışmanın temel araştırma problemidir. Çeşitli terminoloji teorileri üzerinden mevcut literatürü gün yüzüne çıkaran bu çalışma, aşağıdaki araştırma sorularının izini sürerek felsefi terimlerin yapısını çözümler:

- a. Batılı felsefi terimler Arapçaya nasıl çevrilir?
- b. Felsefi çevirinin yapısını kavramada Çerçeve Semantiği nasıl kullanılabilir?

Literatür Taraması

Çeviri çalışmalarında terminoloji çevirisi yeterince ilgi görmemiştir. Bir disiplin olarak terminoloji çevirisi, teorik belirsizlik döneminden geçmektedir. Yani bir süredir belirgin istikrarlı bir teori mevcut değildir.¹¹ Cabre', "Dilbilim gibi diğer alan uzmanlarında da terminolojiye ilgisizlik" olduğuna dikkat çeker. "Bir alanda özelleştirilmiş dil sıklıkla genel dilin yalnızca özel bir durumu kabul edildiği" için dil biliminde "terminoloji" ihmal edilmiştir.¹² Peter Weissenhofer, *Conceptology in Terminology Theory, Semantics and Word Formation* başlıklı eserinde prototip teorisini

⁹ "Abdel Rahman Badawi", *Encyclopedia Britannica*, ts.

¹⁰ Yazar ansiklopedinin, İslam Felsefesinin kavramlarını, nübüvvet gibi özgün meselelerini ve birçok felsefe geleneğine dair açıklamaları içermesinden dolayı "sadece" ifadesiyle konusunu sınırlandırmaktadır. (Ç.n)

¹¹ C. Cabré, "Theories of terminology: Their Description, Prescription and Explanation", *Terminology* (John Benjamins, 2003), 163-199.

¹² Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

“terminoloji” alanına entegre eder.¹³ Oleksy ve Stalmaszczyk ise bilişsel dil bilimin, dil bilimin diğler alanlarını farklı açılardan etkilediğini gösterir.¹⁴

Batılı felsefi terimlerin kahir ekseriyeti Yunanca, Latince, Fransızca ve İngilizce gibi birçok dilden türetildiği için Arap dilinin kullanımıyla tamamen uyumlu değildir. Ama yine de bazı çalışmalar Arapçadaki Batılı felsefi kavramları kullanır. Örneğin Arberry¹⁵ ve Bedevî¹⁶ Platoncu düşünceleri Arapça olarak tartışır. Black,¹⁷ Daiber¹⁸ ve Brague¹⁹ Arap felsefesinde mantık ve Aristoteles retoriği ile ilgilenir. Nihayetinde bu çalışma felsefi terimlerin Arapça karşılıklarını ele alma girişimidir.

Veri Toplama ve Metodoloji

Çalışmadaki veriler, çağdaş Arap filozoflarının önde gelenlerinden olması hasebiyle Abdurrahman Bedevî'nin, terimleri alfabeğe göre sıraladığı felsefe ansiklopedisinden alınmıştır. Kavramların seçimindeki ölçüt, Batılı felsefi terimlerle Arapça karşılıkları arasındaki benzerlik ve farklılıkların tespit edilmesine dayanmaktadır. Bu makale terminoloji teorilerini tanımlayan teorik çerçeveyi sağlayarak başlar ve akabinde muhtelif çeviri tekniklerini tartışmaya geçer. Őu üç ölçüt, terimlerin bilişsel çerçevelerini tanımlarken kullanılacaktır:

- a. Benzer Çerçeve (Similar Frame)
- b. Farklı Çerçeve (Different Frame)
- c. Yeni Çerçeve (New Frame)

¹³ P. Weissenhofer, *Conceptology in terminology theory, semantics and word-formation: a morpho-conceptually based approach to classification as exemplified by the English baseball terminology*. (London: Technical Press, 1995).

¹⁴ W. Oleksy - Piotr S. (ed.), *Cognitive Approaches to Language and Linguistic Data: Studies in honor of Barbara LewandowskaTomaszczyk Series: Polish Studies in English Language and Literature* (Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Frankfurt am Main, 2009).

¹⁵ A. J. Arberry, “Some Plato in an Arabic Epitome”, *The Islamic Quarterly* 2 (ts.), 86-99.

¹⁶ Abdurrahman Bedevî, *Aflutin 'inda l-'arab. Plotinus Apud Arabes. Theologia Aristotelis et Fragmenta Quae Supersunt* (Kahire: Maktabat al-Nahda al-Misriyya, 1955); Abdurrahman Bedevî, *Al-Aflatuniyya al-muhdatha 'ind al-'Arab* (Kahire: Maktabat al-Nahda al-Misriyya, 1955).

¹⁷ D.L. Black, *Logic and Aristotle's Rhetoric and Poetics in Medieval Arabic Philosophy* (Leiden: Brill, 1990).

¹⁸ H. Daiber, “Salient trends of the Arabic Aristotle”, *The Ancient Tradition in Christian and Islamic Hellenism (Studies on the Transmission of Greek Philosophy and Sciences dedicated to H.J. Drossaart Lulofs on his ninetieth birthday)*, ed. Kruk G. Endressand R. (Leiden, ts.), 29-41.

¹⁹ R. Brague, *Thémistius. Paraphrase de la Métaphysique d'Aristote (livre Lambda)*, ed. R. Brague (Vrin, 1999).

1. Teorik Çerçeve

1.1. Terminoloji Kuramları

Faber, özellikle spesifikleştirilmiş çeviriye işaret ederek terminoloji teorilerinin eleştirel analizinin taslağını çıkarmaktadır. O, önceki terminoloji teorilerinin betimleyicilikten ziyade buyurgan olduğuna ve bu teorilerin daha sonra bilişsel perspektifle uyum sağlamaya dönük bir süreçten geçtiğini belirtir. Bu bağlamda o, beş terminoloji kuramını özetler.

1.1.1. Genel Terminoloji Teorisi

Wuster, tarafından geliştirilen Genel Terminoloji Teorisi (GTT), bilimsel dilin tek tipleştirilmesine odaklanır.²⁰ Diğer dilsel özelliklere değinmeden terminolojik dilin semantiğini açıklamayı dener. Bir taraftan GTT, anlambilimin katı bakış açısıyla terminolojik verileri derlemeye yoğunlaşırken diğer taraftan bilgi kavramlarını (knowledge concepts) terminolojik tanımlamanın dışında tutar.²¹“Kavramlar, gerçek dünyadaki nesnelere atıfta bulunan soyut bilişsel entiteler olarak tasarlandı. Terimler ise onların dilsel etiketleri olmak dışında başka bir şey değildi.”²²

Faber "terminolojik çeşitliliğin her an yanı başımızda olması ve böylesine bir çeşitliliğin (iki kişi, bir sosyal grup ya da bir ideoloji bağlamında) özelleşmiş dilin değişkenlerinden kaynaklanması sebebiyle" ve dahası "aynı kavrama sıklıkla birden fazla terimle işaret edilebileceğini ve aynı dil biçiminin birden fazla kavrama atıfta bulunmak için kullanılabileceğini" belirterek GTT'yi eleştirir.²³

1.1.2. Sosyo-Terminoloji

Gaudin'nin ileri sürdüğü Sosyoterminoloji, terminolojik çeşitliliği kabul eder. Nitekim bu teori terminolojik dil iletişiminin sosyal ve durumsal boyutları üzerine bina edilmiştir.²⁴ Diğer bir deyişle Sosyoterminoloji, "hem konuşmacılar arasındaki güç ilişkisini hem de bir grup kullanıcının ilmî, içtimaî ve mesleki durumunu" açıklar.²⁵

²⁰ E. Wüster, *The Machine Tool. An interlingual dictionary of basic concepts* (London: Technical Press, 1968).

²¹ Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

²² Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

²³ Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

²⁴ F. Gaudin, *Pour une socioterminologie: Des problèmes pratiques aux pratiques institutionnelles* (Rouen: Publications de l'Université de Rouen, 1993).

²⁵ Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

1.1.3. İletişimsel Terminoloji Teorisi

İletişimsel Terminoloji Teorisi, terminolojinin veya “belirli bir alana mahsus bilgi birimlerinin çok boyutlu olduğu ve bunun yanı sıra bilişsel, dilbilimsel ve sosyo-iletişimsel bileşenlere sahip olduğu” görüşünü vurgular Faber.²⁶ Cabre²⁷ “*inter alia*” ya da “hususî bilgi alanı, kavramsal yapı, anlam, sözlüksel, sözdizimsel yapı ve değerin yanı sıra belli bir alanda özelleşmiş söylevin iletişimsel bağlamı” olarak nitelendirdiği şeyi tanıttır.²⁸ İşte bundan dolayıdır ki İletişimsel Terminoloji Teorisi bilişsel, dilbilimsel ve sosyo-iletişimsel bileşeni içermesine rağmen belli bir *dilsel model* önermez. Üstelik İTT, terminolojinin sözcüksel bir birimin özel anlamı olduğunu belirtirken özelleştirilmiş anlamın doğasını ve bileşenlerini açıklamaz.²⁹

1.1.4. Bilişsel Temelli Terminoloji Teorisi

Dilbilimsel teori bilişsel değişime uğradığı için bu alandaki son teori Bilişsel Temelli Terminoloji Teorisi. Bu teori iki ayrı modelden oluşmaktadır: a) Sosyo-bilişsel Terminoloji, b) Çerçeve Tabanlı Terminoloji.

a) Sosyo-bilişsel Terminoloji

Bilişsel anlambilimdeki Rosch'un³⁰ Prototip Teorisine dayanan ve Temmerman³¹ tarafından savunulan bu model, “*terminolojinin bilişsel potansiyeli*” üzerine odaklanır. Faber, bu tür bilişsel terminoloji teorilerinin “*çeviri bağlamında ortaya çıktığını*” saptır.³² Tammerman ise terminolojik çeşitliliğe odaklanmasının yanı sıra kategorilerin ve kavramların artzamanlı olarak incelenmesi gerektiğinin altını çizer.³³ Sosyo-bilişsel Terminoloji ayrıca, prototip yapı aracılığıyla kategorik yapının kavramlarına odaklanma avantajı sunar. Prototip Teorisi, kavramsal bir kategorinin veya alanın iyi temsilinden, alanının çevresel üyeliğine kadar serbestçe dolaşan ayırt edici evreleri kullanır. Bu kuram ayrıca “Prototipik merkezde sezgisel olarak daha yakın veya daha uzağa konumlandırılmış kavramlara sahip eşmerkezli daireler” zincirini de gösterir.³⁴

²⁶ Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

²⁷ Cabré, “Theories of terminology: Their Description, Prescription and Explanation”.

²⁸ Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

²⁹ Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

³⁰ E. Rosch, “Principles of Categorization”, *Cognition and Categorization* (Hillsdale: N.J.: Erlbaum, 1978), 27-48.

³¹ R. Temmerman, *Towards New Ways of Terminology Description* (Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, 2000).

³² Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

³³ Temmerman, *Towards New Ways of Terminology Description*.

³⁴ Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

b) Çerçeve Tabanlı Terminoloji

Fillmore'un Çerçeve Semantiğine dayanmakta olan Çerçeve Tabanlı Terminoloji (ÇTT),³⁵ "Faber v.dğr. 2005; Faber v.dğr. 2006; Faber v.dğr. 2007" içerisinde özetlenmiştir.³⁶ ÇTT, bizatihi bilgi sahasına referansta bulunan "etkinlik alanı" (domain) anlayışını geliştirmiştir. Langacker³⁷ buradaki "etkinlik alanları" (domains) ifadesinin "dilsel söylem yoluyla çağrıştırılan çok yönlü bilgi ve deneyim alanlarını temsil ettiğine" dikkat çekmektedir.³⁸ Başka bir ifadeyle kavramların şablonlarını veya "terminoloji kılavuzu" olarak bilinebilecek şeyleri oluşturmaktadır.³⁹

Terminolojik dil ile işlenmiş metinlerinin genel amacı bilginin aktarılması olduğundan dolayı bu tür metinler anlamayı kolaylaştırabilmek için şablonlara uyma eğilimindedir. Binaenaleyh genel olarak terimlerin, ifadelerin, cümlelerin ve hatta bütün bir paragrafın normalden fazla yinelenmesiyle bilinir. Bu alan uzmanı mütercimlerin çeviri belleklerini kullandıklarında yararlandıkları bir şeydir.⁴⁰

Bu çalışma, terminolojik hale gelmiş kavramlara öncelik verdiğinden dolayı Çerçeve Tabanlı Terminoloji üzerinde durmaktadır. Çerçeve, "öyle bir kavram sistemidir ki, herhangi bir kavramın anlaşılabilmesi için sistemin tamamını anlamayı gerektirir".⁴¹ Bu düşünceye bir alıcı, bir satıcı, mal ve paradan müteşekkil olan "ticari işlem çerçevesi" örnek verilebilir. Bu bağlamda semantik çerçeveler, çok dilli sözcüksel veri tabanının, diller arası temsilleri olabilir. Nitekim bugünlerde yüzlerce semantik çerçeveden oluşan bir sözcüksel veri tabanı oluşturmaya yönelik bir eğilim vardır. Buyurgan değil de betimleyici olan, terminolojik çeşitliliğe imkân tanıyan ve kategori anlayışı üzerine kurulmuş böyle bir model, terminolojik dildeki kavramsal yapılarla ilgili bilgiyi gün yüzüne çıkarmaya yardımcı olacaktır. Dolayısıyla Çerçeve tabanlı

³⁵ C. J. Fillmore, "Frame semantics", *The Linguistic Society of Korea*, ed. Linguistics in the Morning Calm (Seoul: Hanshin, ts.), 111-137; C. J. Fillmore, "Frame Semantics and the Nature of Language", *Origins and Evolution of Language and Speech*, ed. J. Lancaster vd. (Annals of the NY Academy of Sciences, 1976), 280; C. J. Fillmore, "Frames and the Semantics of Understanding", *Quaderni di Semantica* 6/2 (1985), 222-254; C. J. Fillmore - S. Atkins, "Towards a frame-based organization of the lexicon: The semantics of RISK and its neighbors", *Frames, Fields, and Contrast: New Essays in Semantics and Lexical Organization*, ed. A. Lehrer - E. Kittay (Hillsdale: NJ: Lawrence Erlbaum, 1992), 75-102.

³⁶ P. Faber vd., "Framing Terminology: A Process-Oriented Approach", *Meta* 50 4 (2005); P. Faber, "Process-oriented terminology management in the domain of Coastal Engineering", *Terminology*, 2 Cilt, 2006, 189-213.; P. Faber vd., "Linking images and words: the description of specialized concepts", *International Journal of Lexicography* 20 (2007), 39-65.

³⁷ R. W. Langacker, *Cognitive Grammar: An Introduction* (Oxford: Oxford University Press, 2000).

³⁸ Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

³⁹ Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

⁴⁰ Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

⁴¹ M. Petrucci, "Frame Semantics", *Handbook of Pragmatics*, ed. Ostman O. - J. Verschueren, 1996, 1-13.

Terminoloji, temelde dil ve düşünce arasındaki ilişki üzerinde durur. Faber ÇTT'nin, "dilbilimsel biçimlerin işaret ettiği kavramları anlamının gerekliliğini üstüne basa basa dile getirir. Öyle ki bu teori 'çeviri' gibi herhangi bir diller arası arabuluculuk sürecinde hayati öneme sahiptir".⁴²

Çerçeve Tabanlı Terminoloji şunlara odaklanır:

1. Kavramsal Örgütlenme;
2. Terminolojik birimlerin çok boyutlu yapısı;
3. Çok dilli tümcelerin (multilingual corpora) kullanımını yoluyla semantik ve sözdizimsel bilgilerin açığa çıkarılması.⁴³

Herhangi bir felsefi terim, kendisiyle ilgili başlıca temel bilgilere vakıf olunmadan kavranamayacağı için semantik terminoloji çerçevesi, felsefi terimlerin tercümesinde açığa çıkan problemleri ele almak için biçilmiş kaftandır. Bu modelin, yani; ÇTT'nin üstünlüğü, alana katılan ve onun yapıtaşları olan entitelerin yanı sıra alan içindeki eylem ve süreçlerin şablonlarını oluşturmasında, ki bu şablonlar alanların altında yatan kavramsal ağları verir, açığa çıkar. Anlaşıldığı üzere bu modelde her terminoloji, bir dizi kavramsal ilişkinin ördüğü bir şablonla karakterize edilir.

Terminolojiye *kavram odaklı* bir yaklaşım olmasından dolayı bu çalışmanın teorik çerçevesi olarak Çerçeve Semantiği Kuramı seçilmiştir. Manerko'ya göre terim, bir kelime olmanın çok ötesinde kavram yüklü bir sözcüktür.⁴⁴ Hatta o, sözcüğün "*kendi içinde ve kendisi için*" var olan bir tür nesnel hakikat olarak tahayyül edilemeyeceğine dikkat çeker. Çünkü sözcükler insan algısı, kategorize etme ve kavramsallaştırma yeteneği de dâhil olmak üzere bilişsel işlevlerimiz tarafından şekillendirilir. Ayrıca onlar, insanî etkileşimin kişiler arası deneyimleriyle iç içedir. Hâsılı Dilbilim, dildeki insan faktörünü kuşatıcı bir şekilde dikkate alır.⁴⁵

Verilerin incelenmesine geçmeden hemen önce, Batı Felsefi terimlerini ve onların Arapça karşılıklarını analiz etmek için kullanılan çeviri tekniklerini ana hatlarıyla özetlemek yerinde olacaktır.

⁴² Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

⁴³ Faber, *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*.

⁴⁴ L. Manerko, "Concept understanding in cognitive linguistics and cognitive terminology science", *Languages for Special Purposes in a Multilingual, Transcultural World, Proceedings of the 19th European Symposium on Languages for Special Purposes*, ed. G. Budin - V. Lušický (Vienna, Austria: Vienna: University of Vienna, 2013), 471-483.

⁴⁵ Manerko, "Concept understanding in cognitive linguistics and cognitive terminology science".

1.2. Çeviri Teknikleri

Bu çalışmada Vinay ve Darbelnet'de⁴⁶ uyarlanan eş değerlilik (equivalence),⁴⁷ modülasyon,⁴⁸ öyküntü (calque)⁴⁹ ve kültürel ödünç alma (borrowing)⁵⁰ olmak üzere

⁴⁶ J. Darbelnet - J. P. Vinay, *Stylistique comparée du français et de l'anglais.. In: Revue belge de philologie et d'histoire* (Geschiedenis (sedert de Oudheid), 1960).

⁴⁷ "Eşdeğerlik olarak tercüme edilen Equivalence çeviri tekniği, kaynak ve hedef dilde literal olarak tamamen farklı, lakin anlam olarak birbirinin aynısı olan kavramların çevirisini sağlamaktadır. Ana gaye, kaynak metinden alınan duygu, düşünce, fikir veya durumun hedef dile aynı duyguları uyandıracak şekilde tercüme edilmesidir." Daha çok atasözleri ve deyimlerin tercümelerinde kullanılan bu yöntem, aynı anlamı vermek dışında başka bir şeye odaklanmamaktadır ki, bundan dolayı mütercim, o kavrama karşılık gelen manayı hedef dilde de yakalayabilmesi için her iki dilde de yetkinleşmiş olması gerekir. Eşdeğerlik metoduna örnek vermek gerekirse; "*Duvarın öteki yanındaki elmalar en tatlı elmalardır*" minvalinde olan "*The apples on the other side of the wall are the sweetest!*" deyiminin Türkçeye "*Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür*" çevrilmesine işaret edilebilir. Bkz. Y Polat - B Köse, "Fransızcadan Türkçeye Çeviride İlgili Eyleminin Dolaylı Yollarla Çevirisi.", *Litera: Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 1/31 (ts.), 395-422; J. P. Vinay - J. Darbelnet, *Comparative Stylistics of French and English: A methodology for translation* (London: Geschiedenis, 1995). (Ç.n)

⁴⁸ "Düzenleme yöntemi" ve "modülasyon çeviri yöntemi" olarak adlandırılan modülasyon, metin içerisindeki ifadelerin aynı manayı hedef dildeki metnin akışını bozmadan sağlayabilmesi için bazı literal değişime uğratılması sırasında kullanılmaktadır. Asıl amaç kaynak dilden hedef dile aktarılan kavramın, manasını tam olarak ve metnin akışını bozmayarak aktarılmasıdır." Örneğin "*Şu da ayrıca hatırlanmalıdır ki..*" manasına gelen "*It must also be remembered*" kavramı, Türkçeye çevrilirken "*unutmamak gerekir ki*" olarak çevrilmiştir. Daha detaylı bir inceleme için bkz. C Odacıoğlu - E Barut, "Çeviri Usul, Strateji ve Yöntemleri Üzerine Bir Derleme", *Tarih Okulu Dergisi* 11 (2018), 1363-1392. (Ç.n)

⁴⁹ "Tıpkı kopya çeviri, öyküntü, alıntılama ve taklit gibi mütercimler tarafından farklı şekillerde tercüme edilen calque çeviri tekniği" için bu makalede, uzmanlar tarafından da sıklıkla tercih edilen öyküntü kelimesi kullanılacaktır. Kaynak dilden ödünç alınan bir kavramın, tam olarak kelimesi kelimesine tercüme edilmesi mantığına dayanan öyküntü yöntemi, hedef dilin bir parçası haline gelebilmektedir ve tabiri caizse ödünç almanın özel bir çeşididir. "Body bag, Ceset torbası, Science fiction-Bilim kurgu gibi çeviriler öyküntü yöntemi şemsiyesi altında toplanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Korkmaz, "Çeviri Stratejilerinin Yazın Çevirisinde Uygulanması: Yaşar Kemal'in Ölmez Otu Eserinin İngilizceye Çevirisinden Örnekler", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (ts.), 35-46; Savaş Bekir, "Film Çevirilerinde Altyazı Uygulamaları Çeviribilim Kapsamında Bir Çeviri midir?", *Journal of International Social Research* 12 (2019), 136-149; Vinay - Darbelnet, *Comparative Stylistics of French and English: A methodology for translation*. (Ç.n)

⁵⁰ "Çoğunlukla teknik metinlerde kullanılmasına rağmen diğer metinlerde de başvurulan ve en kolay yöntemlerden biri olan Ödünçleme yöntemi, eğer Kaynak metinde belli bir manaya isabet eden bir kelimenin, hedef dilde herhangi bir literal karşılığı yoksa, işte o zaman başvurulan yöntemlerden biridir. Mütercim dikkat etmesi gereken husus, ödünçleme yöntemini çok fazla kullanmayarak, hedef dilde meramını anlatacağı uygun kelimeyi bulmaktır. Ayrıca ödünçleme yöntemi ile çevrilen kelime şekilsel olarak neredeyse hiçbir değişikliğe uğramadan hedef dile aktarıldığından mütevellit, aktarıldığı dilin müktesebatına yeni kelimeler katmaktadır. '*Banca-banka, biat-bot, hypertension-hipertansiyon*' kelimeleri ödünçleme yöntemine örnek olarak getirilebilecek kelimelerden bazılarıdır" bkz. Vinay - Darbelnet, *Comparative Stylistics of French and English: A methodology for translation*; Odacıoğlu - Barut, "Çeviri Usul, Strateji ve Yöntemleri Üzerine Bir Derleme". (Ç.n)

4 çeşit çeviri tekniğinden yararlanılmıştır. Vinay ve Darplent, kültürel ödünç alma, literal çeviri⁵¹ ve öyküntüyü doğrudan çeviri teknikleri; eş değeriilik ve modülasyonu da dolaylı çeviri teknikleri olarak tasnif eder. Literal çeviri kaynak metnin yapısının taklit edilmesidir. Ödünç alma ise kaynak dildeki kelimeleri herhangi bir çeviri işlemine tabi tutmaksızın doğrudan hedef dile aktarmadır. Öyküntü veya alıntılama çeviri ise başka bir dilden ödünç alınan bir ifadenin tam anlamıyla motamot çevirisidir. Dolaylı çeviri teknikleri kaynak dilden alınan kavramsal öğelerin anlamı değıştirilmeksizin doğrudan çevirisi mümkün olmadığında kullanılır. Modülasyon, aynı fikri iletmek için kaynak ve hedef dilde farklı ifadeler kullanılmasına başvurur. Kaynak ve hedef dilde var olan ortak bir fikri aktarabilmek için farklı tabirlerin kullanılmasıdır. Bu semantiği değıştirir ve kaynak dilin görüş açısını kaydırır. Modülasyon yoluyla çevirmen, anlamı değıştirmeksizin verilmek istenen mesajın bakış açısında bir değışiklik yaratır. Eş değeriilik yönteminde ise çevirmen, bir şeyi bütünüyle farklı bir şekilde ifade eder.

Bu çalışma, felsefi terimler için kullanılan çeviri tekniklerinin, terimlerin bilişsel çerçeveleriyle ilişkili olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca felsefi terimlerin çevirisi ile ilgili referans ölçütünü tayin edebilmek için şunları önermektedir:

- 1) Benzer çerçevelerde, dolaylı çeviri (Eş değeriilik) kullanılır.
- 2) Farklı çerçeveler olması durumunda dolaylı çeviri tekniği (modülasyon) kullanılır.
- 3) Yeni çerçeveler olması halinde doğrudan çeviri tekniklerinden biri (literal, kültürel ödünç alma veya öyküntü) kullanılır.
- 4) Terminolojinin türüne uygun olarak çeviri tekniği belirlenir.

⁵¹ "Yalın' ve 'kelimesi kelimesine çeviri', 'düz çeviri', 'sözcüğü sözcüğüne çeviri' ve 'birebir çeviri' gibi tanımlamalarla dilimize geçmiş bulunan literal translation, bu makalede kelimesi kelimesine çeviri olarak kullanılmıştır. Çoğunlukla aynı dil ailesine mensup diller arasında gerçekleştirilen çevirilerde kullanılan bu teknik, hedef dile tercüme edilirken dilbilgisi ve ifade tarzlarına uymak zorundadır. Bu tür çevirilere en çok teknik ve tıbbi metinlerde karşılaşılmaktadır. 'integral membrane protein' kavramının Türkçeye 'integral zar proteinleri' şeklinde tercüme edilmesi, bu çeşidin örneklerinden sadece birisidir" bkz. Odacıoğlu - Barut, "Çeviri Usul, Strateji ve Yöntemleri Üzerine Bir Derleme"; Faruk Gürbüz, "Kelime Kelimes Çeviri Anlamı Anlamına Bir Çeviridir", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/10 (2017), 285-290; M.S Süren, "Çeviriden Beklentiler ve Çeviri Gerçekleri: Çeviri Eleştirisinde Yapıcı Bir Yaklaşım Mümkün Mü?", *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi* 0/15 (2021). (Ç.n)

2. Analiz

Şimdi bir çevirmenin sahip olduğu potansiyel seçenekleri anlamak amacıyla veri analizine başlayalım. Öncelikle çerçeve elemanlarının, çerçeveyle bütünleştirilmiş ve çerçeveyi anlamada kullanılan sözcükler olduğunu belirtelim.⁵²

2.1. Benzer Çerçeveler

Batı felsefî terimlerini tanımlayabilmenin çok farklı yolları vardır. İngilizce, Fransızca veya Latince kökenli bazı terimler, Arapça karşılıklarıyla benzer çerçeveye sahiptir. Örneğin “*liberty* (özgürlük), *phenomenalism* (görüngübilim), *theism* (tanrıçılık), *substratum* (öz), *induction* (tümevarım), *deduction* (tümden gelim)” gibi terimler Arapça çeviride aynı kavramsal anlama sahiptir.

Batılı Terim	Arapça Tercümesi ⁵³	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Liberty (En) Liberte' (Fr)	الحرية (el-ḥurriyetu)	Human rights	Freedom, rights	تحرر، عتق (‘itkūn, teḥarura)

Tablo 1: “Liberty” Teriminin Benzer Semantik Çerçevesi

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Phenomenalism	الظواهرية (ez- zavâhiriyyetü)	Existence	Physical object, perception	الشيء المادي، الادراك (eş-şey’ul- mâddiyyu, el-idrâk)

Tablo 2: “Phenomenalism” Teriminin Benzer Semantik Çerçevesi

⁵² Fillmore, “Frames and the Semantics of Understanding”.

⁵³ Bütün Arapça ifadeler Bedevî'nin felsefe ansiklopedisinden alınmıştır. Bkz. Abdurrahman Bedevî, *Mevsû'atü'l-felsefe* (Beyrut: el-Müessetü'l-Arabiyye li'd-dirâse ve'n-neşr, 1984). (Ç.n)

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Theism	التألهية، مذهب المالئة (ette' lihiyyetü, mezhebu'l- me' lihetü)	Belief	God	اله بوجود الايمان بالله، الايمان (ilahu bivucudi'l- imāni billāhi'l-īmāni)

Tablo 3: "Theism" Teriminin Benzer Semantik Çerçevesi

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Substratum	الجوهر (ec-cevherü)	Entity	Substratum	قوام، أساس (ķavvāmun, esāsun)

Tablo 4: "Substratum" Teriminin Benzer Semantik Çerçevesi

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Induction	استقراء (istikrā')	Judgment	Inference	استنباط (istinbāt)

Tablo 5: "Induction" Teriminin Benzer Semantik Çerçevesi

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Deduction	قياسى استدلال (kıyāsā istidlāl)	Judgement	Conclusion	استخلاص (istiḥlās)

Tablo 6: "Deduction" Teriminin Benzer Semantik Çerçevesi

Görülebildiği kadarıyla eş değeriyle de arasında bulunduğu dolaylı tercüme teknikleri, felsefi terimleri benzer kavramsal çerçeveler ya da yapılarla ifade etmek için kullanılır.

2.2. Farklı Çerçeveler

Arapça terimlerden (yapısal, fonetik vb. açılardan) farklı olan Batı felsefi terimleri farklı şekillerde çevrilmektedir. Aslına birçok Batı felsefi kavram, Arap felsefi müktesebatına sızdı. Arap filozofları, Batı felsefelerine kendi fikirlerini ekledi. Batı felsefesi ve İslam felsefesi arasında tartışmasız farklılıklar ve unsurlar oluştu. Örneğin Arapçadaki "sonsuzluk" kavramı, İslam düşünce geleneklerindeki yerleşmiş bağlamsal anlamları sebebiyle Batı felsefesinin atıfta bulunduğu "sonsuzluk"tan farklıdır. Bu durum sadece terminolojideki birtakım farklılıklardan değil, aynı zamanda iki düşünce geleneği arasındaki epistemik çerçevelerdeki farklılıklarla da ilgilidir. İslam felsefesi, Yarattıcı ve evrenin bütünlük ve birbirine bağlı olduğu fikrine sahip olması karşısında Batı felsefesinin çok farklı teolojik fikirleri vardır. Çeviri teknikleri açısından modülasyon, kaynak dil ve hedef dil arasındaki anlam farklılıklarını göstermeye yardımcı olur. Aynı fikir, kaynak ve hedef dilde farklı ifadelerle dile getirilir. Bildirim modülasyonu, aşağıdaki terimlerin oluşturulmasında kullanılır.

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Atheism	الاحاد (el-ilhād)	Belief	No God	كفر، زندقه (küfrun, zındıka)

Tablo 7: "Atheism" Teriminin Farklı Semantik Çerçevesi

İngilizce “Atheism” terimi, “a” yani “without” ön ekinden ve “theo” yani “god” kökünden türetilmiştir. İngilizce terim (atheism) ile Arapça karşılığı (الحد) arasında tam bir denklik yoktur. “الحد” tam anlamıyla “deviation” (sapma/ayrılma) anlamına gelir. Bir başka örnek de “eternity” (sonsuzluk) terimidir.

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Eternity	الاسمديّة (el-esremediyetü)	Time duration	Eventuality, period	الأول، الآخر (el-evvelu, el-aħir)

Tablo 8: “Eternity” Teriminin Farklı Semantik Çerçevesi

İngilizcedeki “eternal” terimi, sonu veya başlangıcı olmaksızın kaim olan veya sonsuza kadar var olan için kullanılır.⁵⁴ Bedevî “سرمدي” (sermedî) kelimesini kullanır. Sanki o, “سرمدي” ile “ازلّي-ابدّي” (ezelî-ebedî) arasında ayırım yapıyor gibidir. Bu tercihi Arapçada “ابدّي”nin “son”u ve “ازلّي”nin “başlangıç”ı ifade etmediği üzerinden delillendirir. Ona göre İslam felsefesinin mahsulü olan “سرمدي” ifadesi hem “ازلّي” hem de “ابدّي” kavramlarına muhtevidir. Nitekim makalemiz “Batı felsefesi” ve “İslam felsefesi” olmak üzere iki farklı epistemik çerçevenin olduğunu ileri sürer. Öyleyse dildeki farklılıklar bu zihinsel bölünme için doğal semboller olarak hizmet eder.

Bu İngilizce ve Arapça arasında farklı dünya görüşlerine olmanın bir sonucudur. Batı ve İslam felsefesi en temelde “varoluş” ve “varlık” kavramlarının anlamında ayrılır. Görünen odur ki teolojik anlam felsefi terimlerin nasıl çevrildiğini etkilemektedir.

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Mystery	الوجود، القيمة (el-vücūd, el-kıymetu)	Existence	Doctrine, Divine	الله (Allah)

Tablo 9: “Mystery” Teriminin Farklı Semantik Çerçevesi

⁵⁴ Wüster, *The Machine Tool. An interlingual dictionary of basic concepts.*

Felsefî anlamı farklı olan diğer bir terim ise “sezgi” (intuition)’dir. Bedevî onu ne “الحَدْس” (ħads) ne de “الظَّن” (ẓan) olarak çevirir. O, “intuition”ı “الوجدان” (vicdân) ile karşılar.

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Intuition	الوجود، العيان (el-vücūd, el- `ayān)	Perception	Sense	بداهة، بديهية (bedahete, bedīhete)

Tablo 10: “Intuition” Teriminin Farklı Semantik Çerçevesi

“Intuitive Knowledge” (sezgisel bilgi) teriminin nasıl tercüme edildiğine bakmayı da gözden kaçırmamak gerekir.

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Scientia Intuitive (L) Intuitive Knowledge (En)	المعرفة العيانية (el- ma`rifetu`l- ayāniyyetü)	Perceptio n	Innate	حدس، غريزة، سليقة (hades, ġarīzetun, selīkatun)

Tablo 11: “Intuitive Knowledge” Teriminin Farklı Semantik Çerçevesi

Latince “*scientia intuitive*” terimi, İngilizce’ye “*intuitive knowledge*” olarak çevrilir. Latince *scientia* kelimesi çok daha ciddi bir bilgi anlayışına sahiptir. Aristoteles’in kullanımında “*bilim*” anlamına gelen çoğu şey, bizim bir bilgi bütünü olarak adlandıracağımız şeydir. Sıradaki örnek olan “*demiurge*” kavramının sözlük anlamı الصانع (sâni’) olmasına rağmen Bedevî onu منظم الكون (münazzimu`l-kevn) şeklinde tercüme etmiştir.

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Demiurge	منظم الكون	Creation	Creator, God	الخالق، الصانع (el-ḥālīq, es-sāni')

Tablo 12: "Demiurge" Teriminin Farklı Semantik Çerçevesi

Diğer bir örnek ise "الابتعاد عن الله" (el-ib'âd 'ân-i'llah) olarak tercüme edilen "alienation" (yabancılaşma/uzaklaşma) terimidir.

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Alienation	الابتعاد عن الله	Belief	Isolated, alienated	إبعاد، إغتراب (ib'âd, iğtirâb)

Tablo 13: "Alienation" Teriminin Farklı Semantik Çerçevesi

2.3. Yeni Çerçeveler

Eğer felsefi terimler tamamen farklıysa, sadece literal çeviri, kültürel ödünç alma ve öyküntü gibi *doğrudan çeviri teknikleri* kullanılabilir. Sıradaki iki kelime olan "transcendentalism" ve "teleology", Arap Felsefe müktesebatında yeni kavramsal çerçeveler olduklarından dolayı Arapça'ya kelimesi kelimesine çevrilmiştir.

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Transcendentalism	الفلسفة المتعالية el-felsefetü'l- (müte'âliyyetü)	Philosophy	Thought, Reasoning Human Knowledge	التعالی، مذهب السامی (et-te'alî, mezhebu'l- sâmî)

Tablo 14: "Transcendentalism" Teriminin Yeni Semantik Çerçevesi

Teleoloji kelimesi "son" veya "amaç" manasına gelen Yunanca kelime "telos"tan türetildiği için kelimesi kelimesine çevrilmiştir.

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Teleology	الغائية (el-ğaittetü)	Philosophy	Purpose	الغاية، المنفعة (el-ğāyetü, el-menfe`atü)

Tablo 15: "Teleology" Teriminin Yeni Semantik Çerçevesi

Bir doğrudan çeviri tekniği olan kültürel ödün alma veya literal çeviri, hedef dilin fonetik kurallarına tabi olur. Çevrilmiş kelimeler, aktarıldıkları dilin yapısına adapte edilebilmek için sıklıkla doğallaştırılır. Çevirmenler, aktaracakları terim üzerinde bazı fonetik ve morfolojik operasyonlar yaparlar.⁵⁵ Aşağıdaki kelimelerin nasıl tercüme edildiğine dikkat edelim.

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Gnosticism	الغنوصية (ğunüşiyyetü)	Perception	Divine Knowledge, Gnosis	أدرية، الغنوسطية، مذهب العرفان (edriyyetü, el-ğanüşetiyyetü, mezhebu'l-`irfān)

Tablo 16: "Gnosticism" Teriminin Yeni Semantik Çerçevesi

"Gnosticism" kelimesi "bilgiye, kurtuluşa ve aydınlanmaya sahip olmak" manasına gelmektedir ve Arapçaya çevrilirken الغنوصية (ğunüşiyyet) şeklinde çevrildiği gibi "Totemism" kelimesi de Arapçaya adapte edilerek çevrilmiştir.

⁵⁵ H. Ghazzala, *Translation as problems and solutions: A course-book for university students and trainee translators* (Valetta Malta: Elga Publication, 1995).

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Totemizm	الطوطمية (toṭamiyyetü)	Religion	Mystical, Totem	طائفية، رموز وثنية (ṭāifiyyetü, rumūz ve ṣeniyyetü)

Tablo 17: "Totemizm" Teriminin Yeni Semantik Çerçevesi

Bazen ise bir başka doğrudan çeviri tekniği olan öyküntü kullanılır. Örnek vermek gerekirse "*agnosticism*" kelimesini اللادرية (el-lâ edrîyye) olarak çevirir.

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Agnosticism	اللاأدرية	Perception	Disbelief in God	الكفر (el-küfrü)

Tablo 18: "Agnosticism" Teriminin Yeni Semantik Çerçevesi

Latincede "*yalnız*" anlamına gelen "*solus*" ile "*kişi, zat*" manasına gelen "*ipse*" kelimelerinden türetilen "*solipsism*" kavramı ise bir öyküntü çeviri tekniği örneğidir. Arapçaya الهو وحديّة (el-huve vaḥdiyye) şeklinde tercüme edilmiştir.

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Solipsism	الهو وحديّة	Philosophy	Self, egoism	الايمان بالذات الأنا (el-īmānu bi'z-zāti'l-ene)

Tablo 19: "Solipsism" Teriminin Yeni Semantik Çerçevesi

Aşağıdaki örneğe de dikkat kesilelim.

Batılı Terim	Arapça Tercümesi	Çerçeve	İngilizcedeki Çerçeve Elemanları	Arapçadaki Çerçeve Elemanları
Intersubj ectivity	ما بين الذوات (mā beyne'z- zevāt)	Educatio n	Interdisciplinary	مشتركة ذاتية (müştereketun zatiyyetün)

Tablo 20: "Intersubjectivity" Teriminin Yeni Semantik Çerçevesi

Çalışma, önceki örnekler takip edilerek şu şekilde hulasa edilebilir: Öncellikle, felsefi metinlerin, ziyadesiyle sofistike fikirler barındıran özel bir doğası vardır. Ayrıca, fikirlerin yüzeysel ve belirgin görüldüğü diğer metinlere göre farklılık arz etmektedir. Felsefi metinler çoğunlukla akıldan çıkar ve akla döner. Ayrıca bu tarz metinlerin yazarları, genellikle vasat bir okuyucuya, hatta vasat bir okuyucuya bile değil, toplumun popüler yönelimlerinden uzaklaşıp ilgisini felsefeye yönelten özel bir okuyucuya hitap eder. Bir diğeri ise felsefi metinlerin başka iklimlere ait terimler içermesinden dolayı Arap okuyucuya yabancı olmasıdır. Bu yüzden Bedevî, felsefi terimleri tercüme ederken daha bilişsel bir tutum sergiledi. Ayrıca Arap epistemolojik çerçevesi içinde bulunan birçok batı menşeli terimi de yeniden formüle etti.

SONUÇ

Bu çalışma, muhtelif teorilerini incelemeye kalkışmakta ve dilbilime bilişsel açıdan yaklaştığı için Çerçeve Semantiğini ön plana çıkarmaktadır. Buna göre belli bir alanın terminolojik ifadelerini anlamak için onların kullanımının temelinde bulunan anlamsal çerçeveler veya kavramsal yapılara dair belli bilgiler edinilmelidir. Bu makale dilsel farklılıklara bakmaksızın kavramsal farklılıkların var olduğunu iddia etmektedir. İşte bundan dolayıdır ki, kelimenin kavramsal yapısına dayanan çerçeve semantiği, felsefi terimlerin tam olarak anlaşılmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Bunlarla birlikte çalışma, felsefi terimlerin kavramsal çerçeveleri ve bunların Arapçaya tercümesinde başvuru teknikleri arasındaki bağı da ortaya çıkarmaktadır. Benzer epistemolojik çerçeveler söz konusu olduğunda dolaylı çeviri tekniği (eş değerlilik), farklı epistemolojik çerçeveler söz konusu olduğunda yine dolaylı çeviri tekniği (modülasyon) ve yeni bir epistemolojik çerçeve olduğunda doğrudan çeviri tekniği (literal çeviri, kültürel ödünç alma veya öyküntü) kullanılır.

KAYNAKÇA

- Arberry, A. J. "Some Plato in an Arabic Epitome". *The Islamic Quarterly* 2 (ts.), 86-99.
- Bedevî, Abdurrahman. *Aflutin 'inda l-'arab. Plotinus Apud Arabes. Theologia Aristotelis et Fragmenta Quae Supersunt*. Kahire: Maktabat al-Nahda al-Misriyya, 1955.
- Bedevî, Abdurrahman. *Al-Aflatuniyya al-muhdatha 'ind al-'Arab*. Kahire: Maktabat al-Nahda al-Misriyya, 1955.
- Bedevî, Abdurrahman. *Mevsû' atü'l-felsefe*. Beyrut: el-Müessetü'l-Arabiyye li'd-dirâse ve'n-neşr, I., 1984.
- Bekir, Savaş. "Film Çevirilerinde Altyazı Uygulamaları Çeviribilim Kapsamında Bir Çeviri midir?" *Journal of International Social Research* 12 (2019), 136-149.
- Black, D.L. *Logic and Aristotle's Rhetoric and Poetics in Medieval Arabic Philosophy*. Leiden: Brill, 1990.
- Brague, R. *Thémistius. Paraphrase de la Métaphysique d'Aristote (livre Lambda)*. ed. R. Brague. Vrin, 1999.
- Cabré, C. "Theories of terminology: Their Description, Prescription and Explanation". *Terminology*. 163-199. John Benjamins, 2003.
- Daiber, H. "Salient trends of the Arabic Aristotle". *The Ancient Tradition in Christian and Islamic Hellenism (Studies on the Transmission of Greek Philosophy and Sciences dedicated to H.J. Drossaart Lulofs on his ninetieth birthday)*. ed. Kruk G. Endressand R. 29-41. Leiden, ts.
- Darbelnet, J. - Vinay, J. P. *Stylistique comparée du français et de l'anglais.. In: Revue belge de philologie et d'histoire. Geschiedenis (sedert de Oudheid)*, 38. Basım, 1960.
- Faber, P. vd. "Framing Terminology: A Process-Oriented Approach". *Meta* 50 4 (2005).
- Faber, P. vd. "Linking images and words: the description of specialized concepts". *International Journal of Lexicography* 20 (2007), 39-65.
- Faber, P. "Process-oriented terminology management in the domain of Coastal Engineering". *Terminology*. 12/189-213., 2006.
- Faber, P. *The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation*. MonTI, 2009.
- Fillmore, C. J. "Frame semantics". *The Linguistic Society of Korea*. ed. Linguistics in the Morning Calm. 111-137. Seoul: Hanshin, ts.

- Fillmore, C. J. "Frame Semantics and the Nature of Language". *Origins and Evolution of Language and Speech*. ed. J. Lancaster vd. 280. Annals of the NY Academy of Sciences, 1976.
- Fillmore, C. J. "Frames and the Semantics of Understanding". *Quaderni di Semantica* 6/2 (1985), 222-254.
- Fillmore, C. J. - Atkins, S. "Towards a frame-based organization of the lexicon: The semantics of RISK and its neighbors". *Frames, Fields, and Contrast: New Essays in Semantics and Lexical Organization*. ed. A. Lehrer - E. Kittay. 75-102. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1992.
- Gaudin, F. *Pour une socioterminologie: Des problèmes pratiques aux pratiques institutionnelles*. Rouen: Publications de l'Université de Rouen, 1993.
- Ghazala, H. *Translation as problems and solutions: A course-book for university students and trainee translators*. Valetta Malta: Elga Publication, 1995.
- Gürbüz, Faruk. "Kelime Kelimes Çeviri Anlamı Anlamına Bir Çeviridir". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/10 (2017), 285-290.
- Hart, Roger. *Problem of Translation in Global Circulations*. ed. Lydia H. Liu. Durham: Duke University Press, 1. Basım, ts.
- Hassan, Bahaa-eddin A. *Frame Semantics in the Arabic Translation of Philosophical Terminology*. 1 Cilt. Rome-Italy: Mediterranean Journal of Social Sciences , MCSER Publishing, 2017.
- Korkmaz. "Çeviri Stratejilerinin Yazın Çevirisinde Uygulanması: Yaşar Kemal'in Ölmez Otu Eserinin İngilizceye Çevirisinden Örnekler". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (ts.), 35-46.
- Langacker, R. W. *Cognitive Grammar: An Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Manerko, L. "Cognitive Aspect of Terminology Description as a Means to Understanding Specialised Discourse". *The XVIth European Symposium on Language for Special Purposes (LSP) "Specialised Language in Global Communication": Book of Abstracts*. 118-119. Hamburg, 2007.
- Manerko, L. "Concept understanding in cognitive linguistics and cognitive terminology science". *Languages for Special Purposes in a Multilingual, Transcultural World, Proceedings of the 19th European Symposium on Languages for Special Purposes*. ed. G. Budin - V. Lušicky. 471-483. Vienna, Austria: Vienna: University of Vienna, 2013.

- Odacıoğlu, C - Barut, E. "Çeviri Usul, Strateji ve Yöntemleri Üzerine Bir Derleme". *Tarih Okulu Dergisi* 11 (2018), 1363-1392.
- Oleksy, W. - Piotr S. (ed.). *Cognitive Approaches to Language and Linguistic Data: Studies in honor of Barbara LewandowskaTomaszczyk Series: Polish Studies in English Language and Literature*. Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Frankfurt am Main, 27. Basım, 2009.
- Parks, G. "The Translation of Philosophical Texts". *Rivista Internazionale di Tecnica Della traduzione* 8 (2004), 1-10.
- Petruck, M. "Frame Semantics". *Handbook of Pragmatics*. ed. Ostman O. - J. Verschueren. 1-13, 1996.
- Polat, Y - Köse, B. "Fransızcadan Türkçeye Çeviride İlgi Eyleminin Dolaylı Yollarla Çevirisi." *Litera: Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 1/31 (ts.), 395-422.
- Rosch, E. "Principles of Categorization". *Cognition and Categorization*. 27-48. Hillsdale: N.J: Erlbaum, 1978.
- Süren, M.S. "Çeviriden Beklentiler ve Çeviri Gerçekleri: Çeviri Eleştirisinde Yapıcı Bir Yaklaşım Mümkün Mü?" *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi* 0/15 (2021).
- Temmerman, R. *Towards New Ways of Terminology Description*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, 2000.
- Vinay, J. P. - Darbelnet, J. *Comparative Stylistics of French and English: A methodology for translation*. London: Geschiedenis, 1995.
- Weissenhofer, P. *Conceptology in terminology theory, semantics and word-formation: a morpho-conceptually based approach to classification as exemplified by the English baseball terminology*. London: Technical Press, 1995.
- Wüster, E. *The Machine Tool. An interlingual dictionary of basic concepts*. London: Technical Press, 1968.
- Encyclopedia Britannica. "Abdel Rahman Badawi", ts.
<https://global.britannica.com/biography/Abdel-Rahman-Badawi>